

Tyylin ja syntaksin vinoutumia ylioppilasaineissa

Viime vuonna julkaistuun kokoelmaan »Ylioppilasaineita 1979» sisältyy kirjoitukseni »Reunamerkitöjä ylioppilasaineista» (s. 149—161), jossa on otettu puheeksi eräitä enimmäkseen äänne- ja muoto-opin alaan kuuluvia seikkoja. Seuraavassa tarkastelen sellaisia kohtia tyyli- ja lauseopin puolelta, joihin huomioni on kiinnittynyt lukiessani tämän ja viime vuoden ylioppilasaineita.

Liikasanaisuus

Liikasanaisuus sulkee piiriinsä ilmiöt, joista tyyliopissa käytetään nimityksiä pleonasmi ja tautologia. Asiatyyliin liikasanaisuus sopii huonosti, sillä se viivyttää tarpeettomasti lukijan etenemistä. Tyylin sujuvuus merkitsee sitä, että lukijaa säästetään samojen asioiden jankuttavalta esittämiseltä. Havainnollisen käsityksen asioiden vatvomisesta tarjoaa seuraava katkelma: »Erilaisia urheiluharrastuksia on lukemattomia. Asuinpaikkakunta saattaa rajoittaa urheiluharrastuksen valintaa. [Kuitenkin on monia urheilulajeja, joita voi harrastaa melkein missä tahansa.] On paljon urheilulajeja, jotka eivät vaadi harrastajaltaan muuta kuin intoa ja kiinnostusta asiaan. [Tietenkin on myös sellaisia lajeja, joissa vaaditaan erilaisia välineitä ja rahaa.] Urheilu on myös siitä hyvä harrastus,

että fyysinen kunto säilyy. [Tämä tietysti auttaa ihmistä selviytymään paremmin työstään.]» Jaksolle olisi ollut eduksi, jos siitä olisi jätetty pois hakasulkeisiin panemani virkkeet. Asioiden toistelu ja tilkesanojen käyttö rasittavat myös seuraavaa katkelmaa: »Muoti siis vaikuttaa pukeutumiseemme, myös urheiluasusteiden kohdalla ainakin jossain määrin. Sillä on niin negatiivisia kuin positiivisiakin piirteitä, mutta joka tapauksessa muoti on vaikuttanut, vaikuttaa nykyään ja tulee vaikuttamaan tulevaisuudessaakin pukeutumiseemme, tahdommepa sitä tai emme.» (Loppurivit aineesta »Urheiluasusteet ja muoti».)

Selvää tautologiaa sisältyy mm. seuraaviin virkkeisiin: »Jokaisella meistä on useita mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja virkistäytymiseen, mutta emme aina tajua kaikkia niitä mahdollisuuksia, mitä meillä on»; »Hormonien vaikutus on spesifinen, ts. jokainen hormoni vaikuttaa vain tiettyyn elimistön tapahtumaan pystymättä vaikuttamaan muihin tapahtumiin»; »tilastojen mukaan on juominen tyttöjen ja poikien keskuudessa lähes yhtä yleistä sukupuoleen katsomatta»; »Usein nuoret ostavat halpaa viinaa, se ei ole kallista ja siitä humaltuu helposti»; »Yhtiöiden ei tarvitse palkata ihmisiä ja maksaa heille palkkoja»; »Lasten hoitopaikkoja ei ole riittävästi ja niitä tarvittaisiin runsaasti lisää»; »Suomalaiset ovat hyvin lapsirakkaita ihmisiä ja he ottavat usein huomioon lapsen ja lapsiperheen, monessa asiassa ja paikassa.»

Opettajien suhtautuminen liikasanai-

suuteen ei näytä olevan erityisen tiukkaa siitä päätellen, että lukemissani aineissa ei ollut asiasta huomautuksia kuin poikkeustapauksissa. Sen sijaan tautofonia eli saman sana-aineksen toistuva esiintyminen oli merkitty yleisesti. Aineen aihe saattaa kuitenkin olla sellainen, että tautofoniaa on vaikea välttää, ellei turvauduta sellaisiin ilmauksiin kuin *ensin mainittu* ja *viimeksi mainittu*, jotka tyylin kannalta eivät ole yhtään parempia.

Eräänlaista joutokäyntiä on useasti myös aineen alussa. Sanotaan jotakin ylimalkaista tai turvaudutaan truismiin. Seuraavassa muutama rivi kahden aineen alusta: »Avoin painostus ja suora toiminta yhteiskunnallisina vaikutuskeinoina ovat liittyneet maamme historiaan jo vuosisatoja. Niiden luonne tosin on muuttunut ja niiden käyttäjät ovat vaihdelleet.» Väite avoimen painostuksen esiintymisestä jo vuosisatoja sitten olisi vaatinut perustelukseen jonkin historiallisen tapahtuman mainitsemista. »Entisinä aikoina antoivat lihakset tarvittavan energian. Pian ruvettiin tuulta ja veden virtaamista käyttämään hyväksi; ne valjastettiin käyttövoimaa antamaan.» Ilmaukset »entisinä aikoina» ja »pian» eivät sano lukijalle juuri mitään.

Sanajärjestys

Vuonna 1880 ilmestyneessä E. N. Setälän Suomen kielen lauseopissa on erityinen »liite», jossa on otsikkona »sanain järjestyksestä». Linaan muutamia kohtia tästä ensimmäiseen suomenkieliseen lauseoppiin sisältyvästä esityksestä: »Sanojen järjestys ei ole Suomen kielessä niin jäykistynyt, että kullakin sanalla olisi järkähtämätön paikkansa lauseessa. Yleisesti on sanain järjestämisessä vaarintottava sanojen *painoa*, ajatusmuodon *selvyyttä* ja *kauneutta*. Niin yleensä painavimmat tahi muutamilla liitepartikkeleilla vahvistetut sanat ovat aina asetettavat lauseen alkuun sekä korrelaatti asetettava niin likelle *relatiivi-prono-*

minia kuin mahdollista.» (Seuraa muutamia esimerkkejä.)

»Kun eivät yllä mainitut seikat vaadi poikkeusta järjestyksessä, niin on luonnollinen järjestys se, että *tunnettu*, ennen mainittu subjekti käy predikaatin edellä, mutta *epämääräinen* predikaatin jäljessä; esim. *Mies on tuvassa; Tuvassa on mies* (= eräs mies); *Oli ennen ukko ja akka; Kun poika lähti metsälle, niin tuli häntä vastaan karhu; Kun poika lähti metsälle, niin sama karhu taas tuli häntä vastaan; Kun hän näki minut, niin hän tuli* (tuli hän ei ole kansan kielen mukaista) *iloiseksi; Aina tähän saakka mies pysyi äänetönnä, mutta sitten hän sanoi*—, Samassa suhteessa on tavallisesti myös persoonattoman verbin persoona verbiinsä, niinkään impersonaali-muodon ja persoonattoman kaussatiivi-verbin objekti sekä omistajaa ilmaiseva adessiivi tai inessiivi; esim. *Heti kun tulen koulusta kotiin, niin minun täytyy ruveta lukemaan; Kun viholliset olivat valloittaneet kaupungin, niin miehet surmattiin, naiset ja lapset vietiin orjuuteen; Kun olen syönyt suolaista, niin minua alkaa kovasti janottaa; Minulla on kirja; Hänessä on nuha.*»

Nämä sata vuotta sitten annetut ohjeet ovat esimerkkeineen siirtyneet aina uusiin Setälän lauseopin painoksiin ja kelpaavat edelleenkin kielenkäytön perustaksi. Ruotsin kielen mukaisella sanajärjestyksellä oli lauseopin ilmestymisen aikoihin ja vielä paljon myöhemminkin siksi vankka asema kirjasuomessa, että muutokset tapahtuivat hitaasti. Kun ruotsin vaikutuksesta oli vähitellen päästy eroon, alkoi kymmenen kaksikymmentä vuotta sitten englannin kielestä omaksuttu suora sanajärjestys levittäytyä sellaisiin yhteyksiin, joissa suomen kieli olisi vaatinut epäsuoraa sanajärjestyttä. Epäsuomalaisesta suoran sanajärjestyksen käytöstä on varoittanut mm. E. A. Saarimaa, joka aikanaan oli tarmokkaimpia ruotsin kielen mukaisen sanajärjestyksen vastustajia. Hän sanoo (Kielenopas, 7. p., s. 200): »Kaavamaisista ja aiheetonta suoran sanajärjestyksen käyttöä on tietenkin vältettävä. Esim. *Noin*

kolmen tunnin kuluttua hänen vaimonsa tuli sisään (miel. tuli hänen v. s.; vaimon tuloa tähdennetään). Linnan tornissa siniristilippu liehui jo perjantai-iltana (siniristilippu on painollinen eikä siitä ole ollut edellä puhetta). Seuraava virke saa kirjoituksessa väärän merkityksen: Hänen palatesaan portin kautta nainen kulki hänen takanaan; siinä englantilaisessa alkutekstissä, josta virke on suomennettu, nainen-sanaa vastaa a woman. On kirjoitettava: Hänen palatesaan p. k. kulki hänen takanaan nainen.»

Käänettäessä kielestä toiseen tulee helposti houkutus kääntää sananmukaisessa järjestyksessä. Tätä voisi kokeilla vaikkapa seuraavalla virkkeellä: »Every year thousands of Estonian schoolchildren and students spend a part of their summer vacation working in various enterprises, collective and state farms of the republic.» Sanajärjestys on suora englannin kielen mukaisesti, mutta suomeksi käännettäessä olisi käytettävä käänteistä sanajärjestystä, koska subjektin tarkoitteesta ei ole aikaisemmin ollut puhetta ja se on painollinen: »Joka vuosi käyttävät tuhannet virolaiset koululaiset ja opiskelijat osan kesälomastaan –».

Opettajien alustavassa arvostelussa voi todeta kaksi linjaa suhtautumisessa sanajärjestykseen: toisessa otetaan huomioon ensi sijassa painollisuuden vaatimukset, toisessa subjektin asema predikaatin edellä. Tarkastelen ensin edellistä suhtautumistapaa. Kokelas on aloittanut aineen »Avarusseikkailu elokuvan aiheena» seuraavasti: »Avarusseikkailut kuvaavat astronauttien tai muiden tutkimusryhmien vaiheita meille tuntemattomassa ympäristössä. Yleensä elokuvan päähenkilöt löytävät jotain uutta ja ennennäkemätöntä avaruudesta.» Tästä jaksosta on opettaja alleviivannut viimeisen sanan ja kirjoittanut aineen reunaan: »Painoton sana lauseen lopussa.» Huomautus on aiheellinen; virke olisi tyylillisesti parempi, jos viimeisten sanojen järjestystä vähän muutettaisiin: – – löytävät avaruudesta jotain uutta ja ennennäkemätöntä. Seuraavassa virkkeessä saa-

taisiin sanonta iskevämmäksi, jos vaihdettaisiin subjektin ja predikaatin paikka: »Mitä kovempi vauhti on, sitä tuhoisimmat seuraukset ovat.» Virkkeestä »Tietoja saa erilaisista musiikkilehdistä, mutta radio on tärkein tiedonvälittäjä» on opettaja alleviivannut loppuosan sanasta *radio* alkaen ja merkinnyt marginaaliin *sj*. Musiikkitietouden välittäjinä tulevat siis kysymykseen musiikkilehdet ja radio, ja lauseen loppuun sijoitettuna olisi kumpikin painollisessa asemassa: – – *mutta tärkein tiedonvälittäjä on radio.*

Kun lähdemme siitä suosituksesta, että painollinen, uutta asiaa tarkoittava sana sijoitetaan predikaatin jälkeen, olisi seuraavissakin virkkeissä käänteinen sanajärjestys parempi kuin suora: »Hindenburgin kuoltua Hitler pääsi valtaan»; »Poliittisesti rauhattomina aikoina pakolaisten lukumäärä kasvaa»; »Löytöretkien aikaan laivanrakennus oli vilkasta»; »Jotta henkinen kasvu tapahtuisi suuremmin järkkymättä, ulkopuolisen antama apu olisi tärkeää»; »Kaikessa rakkaudentyössä uskonnoilla oli ennen keskeinen asema» (par. *oli uskonnoilla*).

Aiheettomia ovat sanajärjestyksestä koskevat huomautukset esim. seuraavien virkkeiden kohdalla: »Useilla kulttuurin alueilla ovat radio ja televisio syrjäyttäneet sanomalehden» (korjattu: radio ja televisio ovat); »Aikojen kuluessa ovat ihmisten käsitykset maailmankaikkeudesta muuttuneet huomattavasti» (ovat on siirretty *muuttuneet*-sanan eteen); »Viime vuosina on jääkiekko ollut pettymys suomalaisille lähes joka kerta» (alleviivattu sanat *on jääkiekko*, vaikka jääkiekko tulee vasta puheeksi).

Informaation kannalta on tärkeää, että lukija hahmottaa sanoman kirjoittajan tarkoittamalla tavalla. Tämä on sitä »ajatusmuodon selvyyttä», jonka Setälä asetti lauseopissaan ohjeeksi jo sata vuotta sitten. Jos epäsuoralla sanajärjestyksellä on puolellaan se etu, että lukija pysyy oikeilla raiteilla, se on asetettava suoran sanajärjestyksen edelle. Kun opilas kirjoittaa »Nuorelle huipulle pää-

seminen saattaa olla siellä pysymistä helpompaa», jäsentää ilmauksen helposti niin, että *nuorelle* on adjektiiviattribuutti sanalle *huipulle*, vaikka kyseessä on adverbiaali. Tällaiselta erheelliseltä hahmotukselta lukija olisi välttynyt, jos kirjoittaja olisi käyttänyt epäsuoraa sanajärjestystä: »Nuorelle saattaa huipulle pääseminen – –.» Muita esimerkkejä: »Lukiesä opiskelun luonne muuttui täysin»; »Kerrostaloissa ikääntyneet ihmiset eivät halua antaa kellaritiloja nuorisolle»; »Ensimmäisessä kirjassaan nimeltään Solveig Sinkkonen kuvaa Solveigin lapsuutta» (par. *kuvaa Sinkkonen*); »Sotilasvallankumouksen tapahduttua Chilessä useita vuosia sitten poliittisista syistä vainotut kansalaiset pakenivat Eurooppaan» (*poliittisista syistä* voi määrittää yhtä hyvin teonsanaa *tahaduttua* kuin sanaa *vainotut*); »Vuonna 1976 15—19-vuotiaista tytöistä oli 13 prosenttia ja pojista 9 prosenttia raittiita» (par. *vuonna 1976 oli* jne., koska numerosarjat eivät liity toisiinsa). Oudolta tuntuu, että huomautuksesta on sivuutettu myös näin kuuluva virke: »Entiset maahan kaivetut kellarit ovat nyt syrjäyttänyt nykyaikaiset jääkaapit ja pakastimet.» Koska subjekti on monikossa, pitäisi predikaatin olla samassa luvussa, siis *ovat syrjäyttäneet*. Ymmärrettävyydelle olisi eduksi, jos subjekti siirrettäisiin lauseen lopusta sen alkuun: *Jääkaapit ja pakastimet ovat syrjäyttäneet* jne. Tosin myös järjestys objekti — predikaatti — subjekti on mahdollinen, jos siitä ei aiheudu hahmotusvaikeuksia: »Suomen television ohjelmisto sisältää runsaasti ulkomaista viihdettä. Suurimmat katsojamäärät keräävät amerikkalaiset tuotteet.»

Luettavuutta haittaa myös virkkeen pituus ja sen pirstoaminen välilauseiden erottamiksi jaksoiksi. Näytteenä pari esimerkkiä: »Rikkaus, jonka eri-ikäisten ihmisten yhdessäolo, erityisesti vanhusten elämäkokemus, tarjosi, katosi»; »Tie, verisuoni, jota pitkin moderni uudenmaailman veri, liikenne, kulkee, on elämän ja kuoleman kehto». Jos kirjoittaja

hallitsee rakenneseikat puutteellisesti, virkkeestä tulee helposti anakoluuttinen: »Maan ulkopuolisten sivilisaatioiden yhteyksistä meihin ihmisiin on valitettavasti suhtauduttu kauppatavarana.»

Epäloogiset ilmaukset

Loogisuuden puute ilmenee erityisesti siinä, että toisiinsa on verrattu asioita, jotka eivät ole vertauskelpoisia. »Salpausselän kisojen arvoa ei voi verrata maailmanmestaruuskilpailuihin tai olympialaisiin – –», toteaa eräs kokelas kisoja luonnehtiessaan. Koska epäloogisuus ei olisi ilmennyt pelkästään sanonnan alleviivauksesta, opettaja on aiheellisesti kirjannut: »Salpausselän kisoja ei voi verrata». Pari muuta esimerkkiä epäonnistuneista vertauksista: »Ravintotottumuksemme ovat melko erilaiset muihin Euroopan maihin verrattuna»; »Kasvisten käyttö on lisääntynyt, mutta vieläkin me olemme kasvisten käyttäjinä kehitysmaa verrattuna muihin Pohjoismaihin»; »Ainakin vielä on todistamatta miesten älykkyydosamäärän suhteellinen paremmuus naisiin verrattuna» (loogisemmin: *että miehillä olisi keskimäärin parempi älykkyydosamäärä kuin naisilla*).

Viimeistelelemättömään tyyliin saattaa jäädä muunlaisiakin ristiriitoja kuin epäonnistuneita vertauksia. »Suomi on tunnetusti urheiluhullu kansa» on huono ilmaus, koska Suomi on maa eikä kansa. Lauseesta saadaan käypä pienellä korjauksella: *Suomalaiset ovat tunnetusti urheiluhullua kansaa*. »Jääkiekko, jossa olemme olleet ainaisia neljänsiä olympialaisissa, saattaa muuttua mitaliksi.» Vähän viisastellen voisi huomauttaa, ettei jääkiekko miksiäkään muutu, olipa kysymyksessä peliväline tai pelitapahtuma. Jos puhumme jääkiekosta pelinä, voimme saada hyväksyttävän virkkeen näin: *Jääkiekossa – – on mahdollista saada mitalisija*. Mäenlasku on talvinen urheilulaji mutta ei osa talvista maisemaa kuten lumen

peittävä mäki tai jäänyt järvi; epäloogisuus vaivaa näin ollen virkettä »Talvisiin maisemiin kuuluvat myös mäkihyppy ja yhdistetty». Jos sanotaan, että *vaahteran lehdet alkavat punertua ennen kuin muiden lehtipuiden*, todetaan jotakin lehtien punertumisesta eri puulajeilla. Seuraavassa tapauksessa logiikka sen sijaan horjuu: »Vaahteran lehdet alkavat punertua ennen muita lehtipuitamme.» Hyväksyttävä olisi myös ilmaus *vaahterat alkavat punertua ennen muita lehtipuita*.

Syntaktista epätarkkuutta voi aiheuttaa myös se, että virkkeestä puuttuu loogisen yhteyden vaatima jakso: »Jos katselee sydänvikaisia ihmisiä, melkein kaikki ovat liian lihavia.» Virkkeestä saataisiin moitteeton, jos sitä aloittavaan sivulauseeseen lisättäisiin sanat *voi todeta, että*. Meidän katselummehan ei vaikuta mitään siihen, millaisia sydäntautiset ovat ulkonäöltään. Jakso »suurperheiden sijasta perheeseen kuuluu äiti, isä ja yksi lapsi tai enintään kaksi lasta» on heikosti rakennettu ja vaatisi täydennystä, esim. *suurperheitä ei enää ole, vaan perheeseen kuuluu* jne. Ilmaus »enintään kaksi lasta» on asiallisesti virheellinen, sillä onhan toki edelleenkin sellaisia nuoria perheitä, joissa lapsia on enemmän kuin kaksi. Essiiviä *seurauksena* käytetään jatkuvasti lauseenmääritteenä, vaikka tällaista sanan käytön väljentämistä on kritikoitu ties kuinka kauan: »Yhteiskuntamme teollistumisen seurauksena ihmiseltä vaaditaan yhä enemmän»; »Urheilun harrastaminen onkin lisääntynyt, ja tästä seurauksena toivottavasti myös alkoholin käyttö vähenee». Jos sana *seurauksena* halutaan välttämättä sijoittaa virkkeeseen, pitäisi kirjoittaa esim. *Yhteiskuntamme teollistumisesta on seurauksena, että* jne. Mikäli sivulausetta ei haluta käyttää, voidaan *seurauksena* korvata esim. sanoilla *johdosta, vuoksi, ansiosta*: *Urheilun harrastaminen onkin lisääntynyt ja tämän ansiosta toivottavasti myös* jne. Valitettavasti lehtikieli antaa huonoja malleja viljellessään *seurauksena*-sanaa kritikoitujen virkkeiden tapaan.

Yksikkö vai monikko

Setälän lauseoppiin sisältyvän säännön mukaan »predikaatti noudattaa nominatiivisubjektin lukua ja persoonaa». Sääntö on yksinkertainen, mutta sen soveltaminen eräissä lausetyypeissä aiheuttaa vaikeuksia hyvillikin kirjoittajille. Eräs kokelas kirjoittaa: »Kokonaan toinen asia ovat Filippiinien ihmeperantajat, jotka ->». Virkkeen muotoilu on kuitenkin tuottanut päänvaivaa, sillä hän on ensin valinnut monikon *ovat*, sitten yksikön *on* ja lopuksi päätynyt monikkoon. Empiminen selittyy siitä, että on vaikeaa tietää, kumpi on lauseen subjekti, *asia* vai *ihmeperantajat*. Samanlainen jäsenyspulma on lauseessa »Uusin ongelma on ydinvoimalat». Seuraavassa tapauksessa kokelas on tehnyt päinvastaisen muutoksen *ovat* → *on*: »Muodin varsinainen vitseaus on korkeapohjaiset kengät.» Aineista tekemissäni poiminnoissa on yksikkö selvästi yleisempi kuin monikko, jos lauseen alussa on yksiköllinen nominatiivi: »Tehokas houkutin on edulliset hinnat»; »Suurin epäkohta oli epäoikeudenmukaiset maanomistusolot»; »Todellinen mania muodin maailmassa on farmarit»; »Lappubingon ainoa houkutus on sen arvokkaat palkinnot»; »Ehkä tärkein syy lapsiperheiden vähenemiseen on taloudelliset vaikeudet»; »Tärkeintä apua on varmasti terveydenhoitoon annettavat varat». Opettajat ovat yleensä hyväksyneet tällaiset ilmaukset; vain kahdesti oli predikaatti alleviivattu. Suhteellisen harvinaisia ovat sellaiset tapaukset, joissa on monikko, jos lauseen alussa on yksiköllinen nominatiivi: »Hyvä esimerkki suorasta painostuksesta ovat lakot, joihin ryhdytään sopimuksettoman tilan vallitessa työmarkkinoilla»; »Eräs kaupungille tunnusomainen piirre ovat jengit, jotka vaikuttavat useiden kaupunkilaisnuorten elämässä».

Lauseen alkaessa monikossa olevalla nominatiivilla, predikaatti on yleensä monikossa, kuten on odotettavissakin: »Nuorten leirit ovat asia, jota kannattaa

kaikin tavoin tukea»; »Toisaalta vanhukset ovat unohdettu ryhmä siinä missä nuoretkin».

Suhtautumisessa predikaatin lukuun on kielenkäyttöä normittavissa teoksissa esiintynyt kahtalaisuutta. E. N. Setälän — Kaarlo Niemisen Suomen kielen oppikirjassa hyväksytään sekä yksikkö että monikko. »Subjektin ollessa predikaatin jäljessä saattaa predikaatti olla yksikössä vielä esim. jos lauseen alussa on yksikölinen predikaatiivi: *Paras esimerkki tästä on (myös ovat) kansainvaellukset. Ensimmäinen tehokas tulensaantiväline oli tulukset*» E. A. Saarimaan Kielenopas (7. p., s. 150), sen sijaan torjuu yksikön käytön. Siinä sanotaan: »Kieliopillisesti kouliutumaton kirjoittaja johdattaa virheelliseen inkongruenssiin helposti predikaatin edellä sijaitseva yksikkömuotoinen predikaatiivi tai predikaatiiviadverbiaali. *Tärkeä viihtymisen ehto on hyvät suhteet naapureiden kanssa; po. ovat (subjekti on suhteet). Hakkuiden kasvun syynä on ollut selluloosa- ja paperiteollisuutemme huomattavat laajennukset sekä sähätavaran suhteellisen hyvä menekki; po. ovat olleet.*»

Predikaatiivista käyty keskustelu on kuitenkin osoittanut, ettei ole selvää kriteeriä, jonka nojalla subjekti ja predikaatiivi voitaisiin erottaa toisistaan. Kielilautakunta on tästä syystä asettunut suunnilleen samalle kannalle kuin Setälän— Niemisen oppikirja. Virittäjässä 1977 julkaistussa suosituksessa (s. 244) sanotaan: »Seuraavan tyyppisissä lauseissa näkee kahtalaista käytäntöä: *Seuraava aihe oli ~ olivat Suomen rauhanneuvottelut, Tuotannon ensimmäinen edellytys on ~ ovat riittävät henkiset resurssit.* Predikaatin numerus voi siis määräytyä joko alkuasemaisen (yks. nominatiivimuotoisen) tai jälkiase-maisen (mon. nominatiivimuotoisen) substantiivin mukaan. Kumpaakin käyttöä pidettiin hyväksyttävänä.» Suuntana näyttää olevan luvun määräytyminen alkuasemaisen substantiivin mukaan (»Lamakauden ensimmäinen merkki Suomessa on puunjalosteiden menekkivaikeudet»).

On syytä kuitenkin tähdentää, että säännön ulkopuolelle jäävät muut kuin nominatiivimuotoisen substantiivin sisältävät lauseet, lähinnä sellaiset, joissa predikaatin edellä on predikaatiiviadverbiaali, kuten Saarimaan jälkimmäisessä esimerkissä. Myös seuraavissa virkkeissä pitäisi predikaatin olla monikossa: »Suomalaisena kansantautina on maailmallekin tullut tunnetuksi sydän- ja verisuonisairaudet»; »Hyvänä esimerkkinä avaruuden tutkimisesta on amerikkalaisten Marsiin lähettämät tutkimussatelliitit».

Predikaatin luku määräytyy subjektin, ei lauseeseen liittyvän irrallisen lisän perusteella. Niinpä predikaatin pitäisi olla monikossa seuraavassa virkkeessä: »Myös pienemmät järjestöt, kuten esim. Suomen pakolaisapu, pyrkii auttamaan tässä toiminnassa.» (Subjekti on *järjestöt.*) Voidaan sanoa, että *valtion budjetin laadinta on vuoden tärkeimpiä poliittisia tapahtumia tai tärkein poliittinen tapahtuma*, mutta ei näin: »Valtion budjetin laadinta on tärkeimpiä, ellei jopa tärkein, vuosittainen poliittinen tapahtuma.» Jos adjektiiviattribuutti on monikossa, täytyy myös pääsanana olla samassa luvussa. Virkkeeseen sisältyvä »ellei jopa tärkein» on irrallinen lisä. Kongruenssivirhe on myös virkkeessä »Nailon sekä muut tekokuidut ovat tulleet erittäin suosituiksi urheilu-asusteiden materiaaliksi». Monikko *suosituiksi* ei käy, koska pääsanana *materiaaliksi* on yksikössä. Jos muoto *suosituiksi* halutaan säilyttää, pitäisi translatiivin asemesta käyttää essiiviä (*materiaalina*).

Käsitlemiäni syntaktisten seikkojen osoittaminen tuottaa vaikeuksia valmistavassa arvostelussa, koska pelkkä alleviivaus ei useasti ilmaise enempää kuin sen, että opettaja ei pidä ilmausta moitteettomana. Paljon enempää ei osoita myöskään marginaaliin tehty huomautus sanajärjestyksestä, jos siihen ei liity mitään selitystä. Otan pari esimerkkiä. Aineessa »Avoin painostus ja suora toiminta yhteiskunnallisina vaikutuskeinoina» kokelas on aloittanut kappaleen virk-

keellä »Suomessa avointa painostusta aseenaan käyttävät yleensä erilaiset etujärjestöt». Lauseen kohdalla oli merkintä »sanajärjestys» ilman kommentteja. Lause on kuitenkin oikein rakennettu ja yksiselitteinen. Opettajan olisi pitänyt mainita tai numeroin osoittaa, mikä sanajärjestyksessä kaipaa korjausta. Ymmälle jättävät tarkastajan myös seuraavaan jaksoon liittyvät merkinnät: »Useimmilta ihmisiltä kuitenkin usko ihmiseen on mennyt, ja he ajattelevat, että ihmisrakkaus ei koskaan pääse voitolle pahassa maailmassa. Rakkauden lähetyssaarnaajien työ on ollut kuitenkin varsin tuloksekasta, ja tämän ansiosta on toivon kipinä syttynyt moneen rintaan.» Ensimmäisen lauseen kohdalla on reunamerkintä »sanajärjestys», jälkimmäisestä virkkeestä on harvennettu viimeiset viisi sanaa. Johtuuko sanajärjestyksestä koskeva huomautus adverbien *kuitenkin* paikasta vai predikaatin sijoittamisesta lauseen loppuun? Harventaen alleviivattu kohta aiheuttaa kysymyksen, tuntuuko ilmaus *toivon kipinän syttymisestä* liian pateettiselta vai kuluneelta fraasilta. Useimmat lukijat kai sivuuttavat kyseiset kohdat kiinnittämättä sanontaan kielteistä huomiota.

Tarkastajien toivomus on, että valmistavassa arvostelussa käytettäisiin pelkkää alleviivausta vain niissä tapauksissa, jotka ovat ristiriidassa kieliopin sääntöjen kanssa. Selitykset voi merkitä koepaperien marginaaleihin tai aineen loppuun.

Veikko Ruoppila